

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΛΑΛΑΟΥΝΗ

Η "ΗΜΙΤΕΛΗΣ" ΤΟΥ ΣΟΥΜΠΕΡΤ

ΚΑΙ ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΗΣ

Η κοσμολογία της Συμφωνίας σε σι ελασσον του Σοϋμπερτ, γνωστή ως «Ημιτελής», φέρεται ως η «Όγδοη» του ένω, στην πραγματικότητα είναι η «Εβδόμη», άφοι γράφτηκε σι 1822, ένω αὐτὴ ποὺ ξέρομε ως «Εβδόμη»—μέ τὸ «οὐράνιο μῆκος», καθὼς γράφει ὁ Σοϋμπερτ—γράφηκε τὸ 1828, τὸ έτος τοῦ θανάτου τοῦ Σοϋμπερτ. Ἡ «Ημιτελής» πήρε τὴ σειρά τῆς Ὀγδῶς, ἐπειδὴ, καθὼς φαίνεται, ἔχει μείνει ξεχασμένη καὶ ἀνεκτέλεστη—ὁ κόσμος δὲν τὴν γνώρισε παρὰ μόνο σι 1865...

*Απὸ τὰ 1822 ὡς τὰ 1828, πόσα έργα δὲν ἔγραψε ὁ Σοϋμπερτ;... Ἄλλὰ γιατί τάχα ὄφισε ἡμιτελῆ, αὐτὴν τὴ Συμφωνία τὸ σι οἱ ελασσον; Είναι ἀλήθεια πὼς βρέθηκαν σι σκίτσα γιὰ ἓνα τρίτο μέρος, Σκέρτσο σὲ τρία τέταρτα, ποὺ ὅμως ὁ Σοϋμπερτ ἐγκατέλειψε, χωρὶς νὰ θελήσει πιά ν' ἀσολῆθῃ μ' αὐτό τὸν ἔργο καὶ προχώρησε σι σύνθεση ἄλλων, συγγκριμμένα μάλιστα, τὸ Νοέμβριο τοῦ 1822, ὅπως καὶ τελείωσε μέσα σι τὸν ἴδιο μήνα, τὴ «Βάντερερ-Φανταζι», τὴ «Φαντασία τοῦ Ὀδοιπόρου», ἄν καὶ ἡ λέξη *Wanderer*, σημαίνει μάλλον τὸν «περιπλανώμενο», παρὰ τὸν «ὄδοιπόρο», κ' αὐτὸ ἔχει κάποια μεγαλύτερη σημασία γιὰ τὴν έννοια τῆς «Ἡμιτελοῦς», καθὼς θὰ ἴδουμε παρακάτω.

*Ὅπωςδήποτε, ἡ Ὀγδῶ ἀυτὴ Συμφωνία τοῦ Σοϋμπερτ—τὴ λέμε «ὄγδοη» ἀφοι ἔτσι καθιερώθηκε—είναι φανερό πὼς δὲν ἔμεινε «ἀτελείωτη» ἀπὸ λόγους «ἀνατέρας βίας», ἀλλὰ ἐκούσια, θεληματικά. Δὲν ἔμεινε, ἀλλὰ ἀφέθηκε ἡμιτελής. Είναι ἀπλοῦστατα, μιὰ Συμφωνία σὲ δύο μέρη ποὺ ὅμως δὲν ἔχει νὰ κἀν τίποτα μὲ τὴν έννοια τῆς κλασσικῆς Συμφωνίας. Δυὸ μέρη μονάχα: τὸ πρῶτο σκετινὸ, γεμάτο ὀλιφι καὶ βαροθυμία, τὸ δεύτερο φωτεινὸ, ἀγγελικό, αἰθέριο, είναι φανερό πὼς ἡ μουσικὴ αὐτὴ ἀκολοῦθαί ἔνα «πρόγραμμα», μὰς διηγείται κατὶ βγαλμένο μέσο ἀπ' τὰ πιὸ ἄδύτα τῆς ψυχῆς τοῦ μεγάλου καὶ τόσο πονεμένου Τραγοῦδιστῆ, ἀλλὰ «κάτι» ποὺ τελειώνει μὲ τὸ δεύτερο μέρος τῆς Συμφωνίας. Καὶ ἐπεχείρησε μὲν νὰ συμπλήρωση τὴ Συμφωνία του, ἀλλὰ σταμάτησε γιατί δὲν ἔχει πιά τίποτα νὰ προσθέσει. Μὰς διηγήθηκε κατὶ βγαλμένο ἀπ' τὴ ζωὴ του κ' ἀπ' τὰ βῆθη τῆς ψυχῆς του, κατὶ τὸ τόσο ἀληθινό, καὶ πὺ τιμιότητα ἀνίκρου σι τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, τὸν ἐμπέδιε νὰ συμπλήρωση μὲ τόνους ἀσχετους σι τὴν ἀλήθεια τῶν ψυχικῶν γεγονότων ποὺ μὰς διηγῆθηκε. Ἄλλοιως δὲν ἐξηγίται πὼς δὲν αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη μόνο σι ἐξῆ χρόνια ποὺ ἔζησε ἀκόμα καὶ δημιουργῆσε τόσα καὶ τόσα έργα, νὰ

τελειώση ἓνα μισοτελειωμένο, γραμμένο μὲ τὸ αἶμα τῆς καρδιάς του ἔργο. Ὅχι. Δὲν ἔχει νὰ πῆ τίποτα περισσότερο. Τὰ ἔχει πῆ ὅλα. Ἡ Ὀγδῶ δὲν είναι σι τὴν πραγματικότητα «ἡμιτελής» ἐνοὶ μιὰ Συμφωνία σὲ δύο μέρη, μιὰ ἐξαιρέσις, μοναδικὴ, ἀλλὰ ἔτσι είναι.

Ἡ γνώμη αὐτὴ δὲν είναι αἰθαίρετη καὶ βλέπω ἤδη τὸν ἀναγνώστη μου νὰ γευρεὶ μιὰ ἐξήγησι, ποὺ τάχα βασίζεται αὐτὴ ἡ γνώμη. Ἰβου, φθάνω καὶ σι τὴν ἐξήγησι: Ὁ ἴδιος ὁ Σοϋμπερτ μὰς ἔχει ὄφισι τὸ ποιητικὸ «πρόγραμμα» αὐτῆς τῆς «ἡμιτελοῦς» τοῦ Συμφωνίας, ἓνα χειρόγραφο ποὺ ἦταν γνωστὸ ἀπὸ καιρὸ, ἀλλὰ ποὺ δὲν ἔχταν σκεφθῆ καθόλου νὰ συσχετίσων μὲ τὴν ἡμιτελῆ καὶ νὰ βροῦν σ' αὐτὴ τὴν ἐξήγησι τῆς. Τὸ ἀναφέρει ὁ Γερμανὸς μουσικολόγος Ἄρνολτ Σέρικν σὲ μιὰ μελέτη του γιὰ τὸν Σοϋμπερτ καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν «ἡμιτελῆ», ἀπὸ τὴν ὁποῖαν, ὄλλως τε, δανειζομαι καὶ τὰ κυριότερα στοιχεῖα γιὰ τὸ σύντομο αὐτὸ σημείωμά μου.

*Ἄλλὰ πρῶτα πρέπει νὰ θυμηθοῦμε τὴ θλιβερὴ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Φράντς Σοϋμπερτ. Γεννημένος σὲ μιὰ οἰκογένεια μὲ πολλὰ παιδιὰ, πέρασε τὴν παιδικὴ του ἡλικία κλεισμένος σι τὴν ἐρατικὴ σχολὴ τοῦ Ἀυτοκρατορικοῦ παρεκκλησίου, (φυλακὴ τὴν χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος) ὡς μέλος τοῦ χοροῦ, πρῆμα ποὺ δὲν ἔβινε μιὰ ὕποτροφιὰ γιὰ τὴς μουσικῆς καὶ ἐγκυκλοπαιδικῆς συνάμα σπουδῆς του. Ἄλλὰ ὁ μικρὸς Φράντς πενοσε ὅλες του τὴς ὥρες μὲ τὴ Μουσικὴ παραμελῶντας τὰ γράμματα. Σὲ ἡλικία 13 ἐτῶν δὲν ἔχει πῆ ἀρκετὸ χαρτὶ μουσικῆς, τόσο ποὺ ἀπὸ ἔγραφε, καὶ ὁ πατέρας του ἐθύμωσε τόσο, ὡστε γιὰ τὸν ἀναγκάση νὰ πάρη καὶ κανένα «καλὸ βαθμὸ» σι τὰ γενικὰ μαθήματα τοῦ ἀπαγόρευσε νὰ πατήση σι σπίνι! Ἡ ἀπαγόρευση αὐτὴ ἐράτησε δυὸ ὀλόκληρα χρόνια καὶ μόλις σι τὴς 28 Μ.Ἰου τοῦ 1812, ὁ Φράντς συμφιλῶθηκε μὲ τὸν πατέρα του, διπλῆ σι νεοσκαμμένο τάφο τῆς μητέρας του, ποὺ, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπαγορεύσεως, δὲν ἔχει μπόρει νὰ τῆ διη πιά ζωντανή...

Αὐτὸ φαίνεται, ἔχει ὄφισι ἓνα βαθὸ τραῦμα σι τὴν κορδιά τοῦ παιδιοῦ. Στὰ 1812, ὁ Φράντς Σοϋμπερτ παίρει τὴν πένα καὶ γράφει ἓνα εἶδος διηγήματος, αὐτοσ ποὺ δὲν ἔχει κανένα ποιητικὸ-συγγραφικὸ τολέντο καὶ τὸ ἤξερε μάλιστα καὶ γελοῖος πάντα μὲ τοὺς φίλους του γιὰ τὰ «ποιήματα» ποὺ ἔγραφε μερικῆς φορῆς, γιὰ ὄριωμένες περιστάσεις, καὶ Κοντάτα γιὰ τὸν Σαλιέρι, τὸν δασκάλου τοῦ π.χ., ἡ γιὰ τὸν πατέρα του, ἓνα ἀποχαιρετιστήριον ποίημα γιὰ τὸν Σοϋμπερτ κ.θ.

Κάποτε έγραφε και για τόν εαυτό του, όταν ήθελε να δώσει διεξόδο σε σκέψεις τόν τόν βρασιάναν, αλλά χωρίς καμιά πρόθεση δημοσιεύσεως. Ίδου λοιπόν τό «διήγημα». Φέρει τόν τίτλο «Τό «Όνειρό μου» και χρονολογία 3 Ίουλίου 1822. Τό παραθέτω ελόκληρο, σε πρόχειρη μετάφραση:

«Είχα ένα σωρό αδελφούς και αδελφές. 'Ο πατέρας κι' ή μητέρα μου ήταν καλοί. Είχα για όλους βαθύτατη αγάπη. Μιά φορά ο πατέρας μου μάς πήγε όλους να διασκεδάσουμε. Τ' αδέρφια μου ήταν πολύ χορούμενα. Έγώ όμως ήμουνα λυπημένος. 'Ο πατέρας μου μ' έπληρωσε και μ' έπρόσταξε να φάω από τά νόστιμα φαγητά που ήταν μπροστά μας. Δεν μπορούσα όμως έγω' ο πατέρας μου τότε θύμωσε και μ' έδιωξε μακριά του. Με τήν καρδιά γεμάτη ατέλειωτη αγάπη γι' αυτούς που τήν περιφρονούσαν, τράφηκα κρυβά, σε έξουσις τόπου. Χρόνια και χρόνια ένοιωθα να μέ έσκιζουν ο μεγάλος πόνος κι' ή μεγάλη αγάπη. Ξαφνικά μούρθε ή εϊδησι πως πέθανε ή μητέρα μου. Έτρεψα να τήν δω κι' ο πατέρας μου, μαλακωμένος απ' τή θλίψη, δεν μου έμπόδισε τήν είσοδο. Τότε είδα τή νεκρή. Δάκρυα κύλισαν απ' τά μάτια μου. Τήν έβλεπα έτσι ζαπλωμένη, άσχυρη και μέσα μου ζωντανεύε το καλό παρελθόν, οι καλές περασμένες μέρες.

Κι' άκοιουθήσαμε τή νεκρή θλιμμένοι και τό φέρετρο κατέβηκε στό τάφο. 'Από τότε έμεινα πάλι στό σπίτι. Μιά μέρα μέ πήγε ο πατέρας μου στόν άγαπημένο του κήπο. Με ρώτησε αν μ' άρεσε. 'Αλλά έμένα δεν μ' άρεσε καθόλου αυτός ο κήπος και δεν τολμούσα να πω τίποτα. Τότε ο πατέρας, άναμμένος, μ' έρώτησε για δεύτερη φορά αν μ' άρεσε ο κήπος του. Τρέμοντα είχα όχι. Τότε ο πατέρας μου μ' έκτύπησε κι' έγω έφυγα. Και για δεύτερη φορά περιπλανήθηκα σε έξυτες χώρες με τήν καρδιά γεμάτη ατέλειωτη αγάπη γι' αυτούς που τήν περιφρονούσαν. Χρόνια και χρόνια τραγουδούσα τραγούδια. 'Ηθελα να τραγουδήσω τήν αγάπη κι' ή αγάπη γινόταν πόνος. Κι ήθελα πάλι μόνο τόν πόνο να τραγουδήσω κι' αυτός γινόταν αγάπη.

Κι' έτσι μ' έξέσκιζαν ή αγάπη και ο πόνος.

Και κάποτε μούρθε ή εϊδησι για μία εύσεβή, γλυ. κειά παρθένω που μόλις είχε πεθάνει. Νέοι και γέροι έξκινούσαν για τόν τάφο της, όπου τότε περίμενε μία αλάνια μακαριότητα. Μιλούσαν σιγά, για να μην έυπνήσουν τήν παρθένω.

Ουράνια σκέψεις φαίνονταν αδιόταπα να πλημμυρίζουν τούς νέους, σκέψεις που έξεπαιάνταν σάν ανάλοφες σπύδες απ' τόν τάφο τής παρθένας. Τότε μ' έπισεσε μεγάλη λαχτάρα να πάω κι' έγω έκει. 'Ως τόσο, λέγανε οι άνθρωποι, πως μονάχα ένα θαύμα άδηγούσε ως τόν τάφο. Έγώ όμως τράβηξα μέ άργά βήματα, γεμάτος κατάνυξι και πίστι, μέ καταβασμένα μάτια και πριν ακόμα τό φαντασθώ, είχα φθάσει κι' άκουσα ένα ύπερκόμοιο σιγανό τραγούδι να βγαίνει απ' τόν τάφο. Κι' άμέσως ένοιωσα μέσα μου τήν αλάνια μακαριότητα. Είπα και τόν πατέρα μου γεμάτο συγκίνηση και αγάπη. Μ' έκλεισε μέσα στήν άγκαλιά του κι' έκλαψε. Πολύ περισσότερο όμως έκλαψα έγω.

Φράντσ Σούμπερτ.

Στή διήγησι αυτή που παίρνε τήν άλληγορική ποιητική μορφή για να μάς πείνει θνα προσοικόν γεγενός, ή

Ίσως κι' ένα πραγματικό όνειρο τού νεαρού Φράντσ, θα μπορούσαμε να δούμε τό «πρόγραμμα» τής Συμφωνίας σε οι έλασσον. 'Ο 'Αρνολτ Σέριγκ μάλιστα δεν άμφιβάλλει. Έως τή σειρά με τά άποσιωπητικά, κλείνει τό πρώτο μέρος. Τήν ελξηγησι τού δεύτερου μέρους τής Συμφωνίας, τού «Αντάτες, μάς τό δίνει τό δεύτερο μέρος τής διήγησεως. Κι' όταν φέρνω στο νού μου τήν άγγελική αυτή μουσική τού «άντάντε», βρισκω πως αν μπορούσε να ελξηγηθί μέ λόγια, τότε θα ήταν μόνο με τή άφελεις και άδέξιος αυτής, αλλά γεμάτες ουράνια αγάπη και μακαριότητα, γραμμές.

Και πρέπει να σημειώσω και κάτι άλλο σημαντικό. Αυτό τό χειρόγραφο, είναι ή μόνη άπόπειρα «διηγήματος» που βρήθηκε στα χειρόγραφα τού Σούμπερτ. Γιατί να μην παραβεχούμε πως μέσα στόν μεγάλο του πόνο, δεν άρκέστηκε στή μία τέχνη, για να έαλαφρώσει τήν καρδιά του, αλλά έπικαλόεθηκε και μια δεύτερη; Γιατί σίγουρα, αυτό τό «διήγημα» δεν γράφτηκε ούτε για να δημοσιευθί, ούτε για να χρησιμέψη σάν ανακοίνωσι τού πένθους τού στους φίλους του. Και τώρα μούρχεται στο νού κάτι που είπε ο Σοβιαν για τή μεγάλη Συμφωνία σε τόν μείζον τού Σούμπερτ: «Έχει άφηγηματικό χαρακτήρα». Αυτό ταιριάζει περισσότερο στήν 'Ημιτελή.

Και κάτι πιο σημαντικό! 'Η «'Ημιτελής», γραμμένη με μεγάλη προσοχή, φέρει στήν πρώτη σελίδα τής χρονολογίς: «Βιέννη, 30 'Οκτωβρίου 1822». Αυτό σημαίνει ότι αυτή τήν ήμέρα άρχισε ή αντίγραφή «στο καθαρό». Σ' αυτή τήν τελευταίη αντίγραφή, είχε προηγηθί ένα σκίτσο τής 'Ημιτελούς για πιάνο, καθώς φαίνεται από έναν κατάλογο έκδόσεων τής Λειψίας, τού 1897, και από έκδόσεις σε μικρό σχήμα τής «Φιλαρμονικής» τής Βιέννης. 'Αν παραβεχούμε ότι ακόμα κι' ένας Σούμπερτ δε θα μπορούσε νάχη γράψει με τέτοιο άφεγάδιαστο τρόπο, έτσι που νάβαι έτοιμη για τήν καθαρή αντίγραφή, μία τέτοια δημιουργία, μέσα σε λίγες βδομάδες, τότε πλησιάζουμε στή χρονολογία τής διηγησεως τού «Όνειρού»: 3 Ίουλίου 1822. Με άλλες λέξεις, πρώτα γράφτηκε τό «Όνειρο» κι' έπειτα, μέσα στους τέσσερς μήνες που έπακολούθησαν, ή Συμφωνία, που έρμήνευσε μουσικά τό «Όνειρο». Πάντως, ή χρονική σύμπτωση των δύο έργων, τού ποιητικού τού μουσικού, μάς είναι γνωστές απ' τόν ίδιο τόν Σούμπερτ.

'Η μελέτη που έχω όπ' άφει μου, προχωρεί στήν ανάλυσι τής Συμφωνίας σε σχέση με τή διήγησι, αλλά και με τή «Φαντασία τού 'Οβσιπόρου» που γράφτηκε, λίγο άργότερα, τό Νοέμβριο τού 1822, θα μπορούσε κανείς να ρωτήη γιατί τόσα λόγια όταν ένα έριστούργημα μιλάει μόνο του. 'Η έρευνα είναι κάτι τό παραπολύ άραιο και μάς κάνει να νουθεύουμε πού βαθεί τό άριστούργημα, όταν πλησιάζουμε περισσότερο τόν δημιουργό του.